

SZITTYA SZENTEK

Ókori Hellaszban kalandozva két, kortársaik által szent papként tisztelt, a kései utódoktól istenített és imádott férfiút – **Abarisz** és **Zalmoxisz** – találunk.¹

Születésüket legalább négy vagy öt emberöltő választja el egymástól. Amaz a hellén **Apollón Hüperboreaszt**, ez a géta **Gebeleisziszt** szolgálta és tisztelte főisteneként. Az szabad emberként bejárhatta az akkoriban ismert világot, majd Krotón szellemi és politikai vezetője lett, emez mielőtt Thrákiában megistenült, Egyiptomban utazgatott, majd élete egy részében az égei-tengeri Szamosz szigetén rabszolgai sorban szenvedett.

Egyikük sem hellén, de a történelmi tudatba kerülésüket a hellészpontosziak körzetében élő, a Dardanellák s a Márvány-tenger mentén lakó görögöknek köszönhetik. Elsőként Hérodotosznál találunk említést róluk.²

Nem voltak filozófusok, hogy belekerültek a filozófia történetébe, azt annak köszönhetik, hogy homályosan, ám határozottan kötődik hozzájuk Szamosz szigetén filozofáló szüroszi Phereküdesz, a hét görög bölcs egyike, és tanítványa, a szicíliai Krotónban működő Püthagorasz.

A filozófiatörténeti traktatusokban arról kevés szó esik, hogy mindketten kétes útonmódon ingatag helyet vívtak ki maguknak a magyar mitológiában. S akkor még nem beszéltünk azokról a nemzetsocialista, hungarista szellemiségű törekvésekről, valamint ezoterikus és ufologikus nézetekről, amelyek alakjukat újabban körül fogják.

I.

HÜPERBOREOSZ

Hérodotosz Abariszat ugyan megemlítette, de mítoszát hiteltelennek tarthatta, személye és tevékenysége hidegen hagyta, ezért csak ennyit közöl: „*Itt most nem akarom elmondani annak az állítólag szintén hüperboreosz származású Abarisznak a történetét, aki körbevitte nyilat az egész földön, és közben egy falatot sem evett.*”³ Ez nem sok. Bűvös nyílvevője segítségével hihetetlen gyorsasággal utazta körül a földet. Az ételt magától megvonó, koplaló, böjtölő, szent férfiúnak további csodákat is tulajdonítottak, így azt, hogy jóslott, ráolvasással gyógyított, kitűnt varázsigék ismeretében. Joggal tartotta Abarisz mitikus életrajzát érdektelennek és érdemtelennek arra, hogy továbbiakban kitérjen rája. Mi, magyarok, nem hallgathatunk, ha róla van szó.

Úgy tudják, hogy Abarisz a hellénektől az észak-keletre, a végeken élő hüperboreoszok fia, Apollóntól kapott és aranyból készült nyíl jelével – a nyíl a Nap sugara, illetve jelképe – megpecsételt, többek között a napot, az éltető fényt képviselő Apollón Hüperboreasznak papja, szent életű sámánja. Apollón maga is észak-keleti származású isten, alakja már korán, a műkénéi korban megjelent az akháj törzsek hitvilágában, a lineáris B táblákon Paiawon és Paian formában.⁴ A hellén mitológiában Apollón a tizenkét főisten egyike.

Hüperborea a távoli, északi, a hegyeken, vagyis a Rhipaion- vagy Rhipaeusz hegységen – az Urálon innen és túli – rideg és hideg, kietlen, vad föld, ahol féktelen és ádáz törzsek éltek, amelyek „*valamennyien állandó háborúskodásban élnek a szomszédjukkal*”,⁵ s amelyeknek nyomása indította el az észak-keletről Szkítia felé tartó akkori népvándorlást.⁶

Vergiliustól ilyen képet kapunk a tájról és lakóiról:

*Így töltik játékkal, víg sör-ivással az éjjelt,
bort poharukban a berkenye-must csipős leve pótol.
Hát a hyperboreus honban, hol a Medve ragyog fenn,
barmainak dér bundájával zabolátlan
nép födi testét ott Rhípaeus szélviharától.*⁷

Ha Abarisz hüperboreosz, akkor valahonnan az Ural tájáról származhatott, meglehet, hogy az isszédonok földjén látta meg a napvilágot.

AZ AVAR ABAR

Meggondolandó következtetésre jutnak azok, akik az Abarisz név elemzéséből indulnak ki. Feltesszük, hogy az „*abarisz*” nem személynév, hanem olyan, mint amikor valakiről azt mondjuk a többiektől való megkülönböztetésére, hogy a „*svéd*”, vagy a „*magyar*”, természetesen a nem-svédek, a nem-magyarok között.

Az azonosítás nem mai keltű. Ami bizonyos, már Mátyás király környezetében Thuróczy János („**Chronika Hungarorum**”) és Bonfini is Abariszt avarnak tartotta: „*Egykor tehát – említi Bonfini – a legszentebb emberek voltak a szkíták, mint Strabo vélekedik, és olyanok, amilyeneknek Homerus írja le őket; sőt, a szkíták becsületességéről a perzsák, az egyiptomiak, valamint a babilóniaiak meg az indusok levelei is tanúskodnak. A filozófus Anacharsis és Abaris, aki az avaroktól, a hunok szövetségeseitől származott, és még mások is bölcsességre vágyva Görögországba vándoroltak, és örök dicsőséget szereztek maguknak azáltal, hogy népükre jellemző tulajdonságként árasztották magukból a velük született igazságosságot, szívéllyességet és szelídséget.*”⁸

Az elemzés így néz ki:

Abarisz → **Abar** → **Avar** („*b*” és „*v*” csere) + **-isz** (görög névvégződés)

Ezt a nyelvi egyeztetést hívják tanúul a mellett, hogy Abarisz avar volt vagy lehetett. Amióta felmerült az avar-magyar rokonság, ez azóta ugyancsak megnövelte kortársainkban Abarisz iránti érdeklődést.

Mátyás korában tehát már kialakult egy természetes történelmi eszmeként a „*szkita* → *hun* → *avar*” összefüggés, amibe logikusan beleilleszkedik az „*avar* → *abar* + *isz*”, azaz az Abarisz *név* és Abarisz *avarsága*.

MAGYAR ABAR?

Abarisz nem évülő történelmi érdeme, hogy ő vezette tanulmányútján prokonnészosi Ariszteaszt, Homérosz vagy inkább Hésziodosz kortársát, az első ismert hellén keletkutatót keresztül-kasul a szkíták és az isszédonok földjén. Ő ismertette meg Ariszteaszt a szkíta síkság népeivel, az isszédonok tájékoztatták a távolabbi földekről és népeik életfeltételeiről, szokásaikról.

Urálon innen és Urálon túl abban az időben feltehetően finn-ugor törzsek laktak. Prokonnészosi Ariszteasz és Abarisz, majd Hérodotosz, és századokkal később, i. e. 350 és 320 körül, messziliai Pütheasz, csillagász, geografus, arktikus utazó, a rejtélyes Ultima Thule szigetének felfedezője tudósított a finn-ugor törzsekről, lakóhelyükről és szokásaikról.⁹ Ha Abarisz tényleg Ariszteasz informátora volt, lett légyen akár hüperboreosz, vagy szkíta, esetleg avar, akkor olyan vidéken élt, illetve olyan népekről tudósított, olyan vidékeken járt, amelyekről Hérodotosz azt írja: „*ugyanezen a tájon laknak az iürkák. Ezek is vadászatból élnek*”¹⁰ És Hegyi Dolores vélekedése szerint a *iürkák* „*esetleg az ugorok első említése lehe*”¹¹ Az isszédonok valószínűleg az Iszety és a Jenyiszej folyók mentén élő osztyákok (hantik) ősei,¹² mint a majdani magyarok, ők is ugorok lehetnek. Hérodotosznál feltehetően további finn-ugor vonatkozású adatok is találhatóak,¹³ A korai hellén és finn-ugor találkozásoknak egyéb emlékei is vannak.¹⁴

Abarisz így került bele a magyar legendáriumba. Abariszt, a sámánt, minden lehető és lehetetlen vonatkozása arra determinálja, hogy a magyar ősvallás szentjének véljék. Hogy Abarisz magyar szent, az viszonylag kései eszme, hiszen Ipoly Arnold nemhogy szent voltáról nem tud, de még nevét sem említi meg. A szkíta Apollón-pap vagy a hüperboreusz sámán nem lehet atyánkfia, magyar táltos.

A legendás griffmadár nem csak a hellén mítoszvilágban őrizte a hegyek aranyát, s vontatta a napisten Apollón kocsiját, hanem szerepet kapott a szkíták hitvilágában is. Az i. sz. X. században íródott bizánci „**Szuda**” lexikon összekötötte a griffek támadását és a pusztai népek, közöttük a magyarok nyugat felé vándorlását. A griffek ott repdesnek a korai magyar krónikák lapjain, befészkeltek magukat a koronázási palást indái, filigránjai közé, hitelesítették és védelmezték, nem sok sikerrel, pénzünket. A griff a népi hitvilágban mint népmeséink és a népművészetünk világfán fészkelő szent, oltalmazó madara őrződött meg.

A „*magyar*” történelmileg kialakuló nemzet, alaptalan visszavetíteni a régmúltba a későbbi fejleményt. Még kevésbé mondható, hogy a materiális hellén világba az élettelen

anyagánál lényegesebb életszemléletet és értelmet a szkíta-magyar mágikus kultúra lehel. Ez a mesék világába illő összefüggés, amit történetileg semmi sem alapoz meg.

II.

ZALMOXISZ SZAMOSZON

A másik szentjelölt Abarisznál későbbben élt thrák Zalmoxisz vagy Zamolxisz. Sztrabón tudja: „*hogy egy Zamolxis nevű géta... bizonyos csillagászati ismereteket szerzett részint az egyiptomiaktól, mert bolyongásai folyamán oda is eljutott.*”¹⁵ Csillagászati ismereteiről semmit sem tudunk, a krónikák hallgatnak róla. Egyedül sikeres jóslását említik.

Hérodotosz azt tudja róla, hogy „*Hellészpontosz és a Pontosz vidékén lakó hellénektől azt hallottam, hogy ez a Szalmoxisz egykor ember volt, s rabszolgaként élt Szamoszon gazdájánál, Püthagorasznál, Mnészarkhosz fiánál.*”¹⁶ Bármit mondanak is a hellén hagyományozók, Hérodotosz kétségeinek ad hangot: „*a történetet mégsem tartom különösebben hitelesnek. Véleményem szerint Szalmoxisznak sok évvel Püthagorasz előtt kellett élnie.*”¹⁷ Azazhogy semmiképpen sem élhetett Püthagorasz házában, nem lehetett annak rabszolgája. Évtizedek, talán századok állnak közöttük.

Ugyanakkor elfogadhatjuk azt a makacsul visszatérő közlést, hogy Zalmoxisz életének egy részét Hellaszban, talán **Szamoszon**, nem kizárt, hogy éppen **rabszolgaként** töltötte. Arról hallgat a krónika, hogy miképpen vetődött Szamosz szigetére, s hogy miként került e méltatlan sorba.

Bárha rabszolga volt is, varázslataival és jóslataival, orvosi tudásával elkápráztathatta a szamosziakat, s ebből meggazdagodott. Elképzelhető, hogy a tehetséges rabszolga kincseket gyűjtve kiválthatta önmagát alantas helyzetéből. Nem zárható ki, hogy érdemei elismeréseként, de nem kevésbé a thrákiai ión befolyás érdekében felszabadították.

Mindez merő feltételezés.

SZEGÉNY GAZDAGOK

Hérodotosz nem sokra tartotta a thrákokat: „*bizony nyomorúságos, szegény, kezdetleges gondolkodású emberek, de ez a Szalmoxisz elsajátította az ión szokásokat, s thrák létére megtanult mélyen gondolkodni, hiszen a hellének között, sőt a hellének legkiválóbb gondolkodójának, Püthagorasznak házában élt.*”¹⁸ Noha nem Püthagorasztól, de ettől még a thrák orvos és jós sokat tanulhatott a hellénektől.

Az ión eszmék átvétele javára szolgált, közvetlenül, de átvitt értelemben is gazdagította. A felszabadult és elbocsátott barbár vagyonosan, a hellén életvitel és magatartás, erkölcs és eszmék nem kevésbé értékes terhével tért vissza hazájába. Otthon ismereteit és jelentős vagyonát ügyesen kamatoztatta, a thrákiai aranybányák hozamával megsokszorozta. Mert ekkoriban Hérodotosz lekezelő szavai ellenére nemcsak ő volt tehetős, de maguk a *szegény* thrákok is már gazdag aranybányáikkal tűntek ki a térségben.

Díszes lakot építtetett, benne fényűző lakomákra hívta, és bőségesen megvendégelte az előkelőségeket, köztük a géták királyát is. A kábító italokat kedvelő társaságot nem kevésbé bódító ideákkal is traktálta, a lélekvándorlás hitével, a halál utáni örök és a földinél kellemetesebb élettel kecsegtette őket. A lélekvándorlással egyfajta halhatatlanságot ígért. Mesterkedéseinek köszönhetően polgártársai között hamarosan nagy befolyásra tett szert. Nőtt tekintélye, tanításának hitele, politikai befolyása.

A FÖLD ALATT

Kihasználva javait, ismeretségét és magas összeköttetéseit, titkos, jól berendezett és ellátott, föld alatti lakhelyet alakított ki, s halottnak tetette magát. Hívei szomorúan eltemették, s gászolták őt.

Három évre föld alatti házában húzta meg magát, majd a negyedik évben, egészségben és erőben megjelent előttük. Elképzelhetjük a korabeliek elképedését: halottaiból föltámadt! Önmagát örökéletűnek vallotta. Nehezen lehetne ma már kimutatni, hogy milyen összefüggés van vagy lehet rabszolgasága és felszabadulása, valamint álhalála és feltámadása között. A mítoszképzésben e párhuzam bizonyára szerepet játszott.

A barlangból a napvilágra lépve Kógaionon várában élt. Elérte, hogy a géták főistenének, Gebeleiszisznak főpapjaként működhessen, és ilyen minőségében a király vallási támasza és társuralkodója, majd a papkirálya lett.¹⁹

Rövidesen istenként tisztelték és imádták. Gebeleiszisz és Zalmoxisz, az isten és a szent személye összeolvadt. Nevük mintegy azonosult: „*A géták, halhatatlanság-hítük szerint, nem halnak meg, hanem Szalmoxisz isten elé járulnak, akit némelyek Gebeleiszisznak neveznek.*”²⁰ Platón is úgy mutatja be, mint a thrákok (géták) királyát és istenét.²¹ Kronosszal is azonosították: „*Volt egy Zalmoxisz nevű rabszolgája is, akinek a Géták áldozatot mutatnak be, Kronosznak tartván őt.*”²²

Trencsényi-Waldapfel Imre a géta halál-istennek tartja, nevét a thrák „*zalmozsz*” szóból (medvebőr, takaró) eredezteti. Zalmoxisz tehát az „*eltakart isten*”, khthonikus halál isten,²³ akit emberáldozatokkal engeszteltek: „*Ötévente kisorsolnak maguk közül valakit és elküldik Szalmoxiszhoz, hogy megüzenjék, mit kívánnak tőle. Ezt pedig úgy hajtják végre, hogy három férfi a magasba emeli dárdáját, a többiek pedig azt az embert, akit követségbe akarnak küldeni Szalmoxiszhoz, a kezénél és a lábánál fogva ráhajítják a dárdahegyekre. Ha átfürödik a teste és meghal, az az isten kegyelmének megnyilatkozását jelenti. Ha viszont nem hal meg, arról ő maga, a követ tehet, aki bizonyára gonosz ember, így hát mást küldenek helyette, de az illetőre még életében rábizzák az üzeneteket. Ugyanakkor a thrákok mennydörgéskor és villámláskor nyilat lőnek az égre, hogy megfenyegessék az istent, mert a magukén kívül semmilyen más istent nem ismernek.*”²⁴

Zalmoxisz alapvetően halálisten. Az ég felé irányuló dárdák, az ég felé kilőtt nyilak egyaránt az isten felé irányulnak, az egyik esetben a dárdákkal **áldoznak** az istennek, a másik esetben a nyíllal **megfenyítik** az istent. Gebeleiszisz-Zalmoxisz életisten is, az ember halhatatlanságának biztosítója. A Föld és a Nap, a mélység és a magasság, a halál és az élet összefonódik ellentmondásos isteni személyében. Abarisz aranyból készült, Apollóntól származó nyila és Zalmoxisz Gebeleiszisz felé kilőtt nyila, a feléje irányuló dárdák egy ideológiai műhely alkotásai lehettek.

Bonfini Zalmoxiszt a thrák honfoglalók vezérének mondja: „*Miután a gótok kivonultak Skandináviából, mint az elején elmondtuk, Filimer vezetésével a Maeotis mellett, majd a Fekete-tengernél telepedtek le, aztán megunták ezt a vidéket, és Zalmoxisnak, a művelt filozófusnak a vezetésével Dáciába, Trákiába és a két Mysiába mentek tovább.*”²⁵ Zalmoxiszt bonfini úgy mutatja be, mint valamiféle honfoglalás szakrális vezetőjét. Mátyás történetírója nevéhez kötötte a törzsi szervezetből az állam kialakítását.

SÜVEGESEK

Bonfini kiemeli nem csupán azt, hogy Zalmoxisz „*művelt filozófus*” volt, de magukról a dákokról is állítja, hogy „*Ez a nemzet ugyanis, ellentétben más barbárokkal, szerette a bölcséletet... Először Zeuta és Deceneus, aztán Zalmoxis volt a filozófusuk, ez utóbbi platonista, mert jól tudták, hogy boldogok azok, akiket bölcs királyok kormányoznak. A kiválóbb filozófusokat tarabostescoknak, később süvegeseknek nevezték, és az egyiptomiak szokása szerint közülük választották papjaikat és királyaikat.*”²⁶

A „*papkirály*” Bonfini megközelítésében azonosul a „*filozófus királlyal*”, ebből jut el oda, hogy Zalmoxisz és ismeretlenek vélhető elődei platonisták voltak, s a thrák társadalom filozófusok vezette államban élt. A süveg a megkülönböztető jelük, ezzel kiválóságuk láthatóvá lesz. Ha igaz, akkor a thrákok papkirályaikat nem dinasztikus elvek alapján, hanem az elitből választották.

Zalmoxisz itt úgy jelenik meg, mint a „*filozófusok*” kasztjának megistenült kiválósága. Ehhez hozzájárult az a hiedelem, hogy Zalmoxisz egyiptomi eszméken nevelkedett, s az na legenda, hogy Püthagorasz tanítványa volt. Még ha feltesszük is, hogy a thrákok államépítő papkirálya egyiptomi és hellén tartózkodása idején bizonyos filozófiai műveltséget szívott magába, s hogy egy olyan filozófusnak, mint Püthagorasz, eszmei ősei közé számított, majd megtermékenyítette platonizmust, abból semmiképpen sem következik, hogy a thrákok szellemi kultúrája összemérhető a hellénekével.

A HIÁNYZÓ KÖTELEK

A művelt thrák hírneve tovább élt nem csak a Thrákiában, hanem a szamosziak között is. Zalmoxisz misztikus hagyományát ismernie kellett a szüroszi származású, de Szamosz

szigetén működő gondolkodónak, Phereküdesznek is. Ő etimologizáló megfontolásaival fejezte ki a mitológiától való távolodását, és közeledését a tudományos gondolkodáshoz. Homérosz előtti és egyiptomi hitelemeket fordított szembe a homéroszi-hésziodoszi mitológiával, s ezekből építkezve alapozta meg a szolóni társadalomfilozófia és a thalészi természetfilozófia mellett és velük egyidejűleg a **mitologizáló** filozófia irányzatát. Anaximandrosz, de kiváltképpen Püthagorasz neki köszönheti filozófusi indíttatását.

Phereküdesz vonzódott Zalmoxisz körüli misztikus aurához, ő kelthette fel az ifjú Püthagorasz figyelmét a thrákok varázslójára. Zalmoxisz „*bolyongása*” példaként állhatott Phereküdesz előtt, maga is meglátogatta az egyiptomi papokat. Ő lehetett az egyike azoknak, akik javasolták Püthagorasznak egyiptomi útját. Az ő tanácsára utazhatott Thrákiába.²⁷ Ott ismerkedett meg az orfikus közösségekkel és tanításukkal,²⁸ ott és akkor mélyülhettek el ismeretei Zalmoxisz orfikus ihletésű tanításaiban.

Kizárható a hellén filozófus és a thrák rabszolga személyes találkozása! Évtizedek, talán századok állnak közöttük! Ha személyes kapcsolatukat kizárhatjuk, akkor az időbeli távlatot eszmei rokonságuk hidalhatta át, nézeteik fonták egybe kettejük életrajzát. Ez az eszmei kötelék olyannyira szorosnak bizonyult, hogy Zalmoxisz rabszolgái kötelékeiben materializálta az utókor tudata. Az igazi összekötő kapocs Zalmoxisz és Püthagorasz között szüroszi Phereküdesz és Thrákia lehetett.

PÜTHAGORASZ ÉS ELŐDEI

Püthagorasz mind az egyik, mind a másik hősünket szellemi elődjének tartotta. Önmagát Abarisz kései megtestesülésének, **inkarnációjának** és Zalmoxisz **tanítványának** hirdette. Ha ezzel kívánt magának tekintélyt szerezni, akkor ez arra világít rá, hogy Hérodotosz szükszavúsága ellenére mindketten széles körben, Ióniában és az Égei-tengeri szigeteken, kiváltképpen Szamoszon és Thrákiában ismert és tisztelt lehetett. Hármójukat a lélek halhatatlanságának és vándorlásának eszméje köti össze.

A külső és a belső válsággal küzdő Hellaszt előntötte mindenfajta misztika, Orpheusz és Dionüszosz misztériuma. Krotónban fogékonyan fogadták Abarisz inkarnációját, Zalmoxisz tanítványát,²⁹ Püthagorasz megjelenését. Regélik, hogy Püthagorasz Zalmoxiszt utánozva a városba érkezésekor elvonult egy föld alatti üregbe, s ott anyja tájékoztatta őt a kinti eseményekről. Napvilágra lépése megdöbbenetett krotóniakat, és amikor halottaiból feltámadva beszámolt az anyjától hallottakról, elkápráztatta ismereteivel hallgatóságát.

Feljegyezték, egy alkalommal a színházi közönségnek aranyozott combját mutatta. Ezzel utalt apollóni kötöttségére – „*Hüperboreus Apollónnak nevezték.*”³⁰ –, célozhatott az aranyban gazdag keletre, amelyről Abarisz regélt, és sugallhatott Kógaionon hegyére és Coegon folyóra is, ahol a korabeli Európa egyik, kimeríthetetlennek tűnő aranybányája volt. Aranyos combja hitelesítette Abariszhoz és Zalmoxiszhoz való kötődését, rajtuk keresztül pedig a püthagoreizmusnak az Apollón-vallás általi megszenteltségét.³¹

A THRÁKOK ISTENE KÉKSZEMŰ

„*Magukén kívül semmilyen más istent nem ismernek*” – mondja Hérodotosz.³² Ezt érthetjük úgy is, hogy a thrák mitológiában henoteista törekvés húzódik meg, de tartalma lehet monolatrikus is, amikor saját közösségének egy istene mellett megengedi más közösségek isteneinek létezését. Saját főistenük, Gebeleiszisz se így, se úgy nem hasonlítható össze más népek isteneivel.

Ez a henoteista vagy monolatrikus eszme felkelthette a nagy-görögországi Eleában működő kolophóni Xenophanész figyelmét, aki határozottan föllépett Püthagorasz misztikájával, a homéroszi-hésziodoszi mitológiával s minden nép antropomorf istenhitével szemben.

Arra hajlunk, hogy Xenophanész áttételesen Zalmoxiszt is bírálja, s Püthagorasszal is vitatkozik, amikor a „*négerekre*” (etiópokra) és a thrákokra hivatkozva írja:

*Lám csak, a négernek fekete s laposorru az isten,
s közben a thrákoknál ime kékszemű, rőt valamennyi.*³³

Nagyon valószínű, hogy Xenophanésznek éppen a Zalmoxisz-Püthagorasz kapcsolatról és a Püthagorasz-kritikájáról juthatott az eszébe, hogy a thrákok istene kékszemű és rőt hajjú,

olyan, mint a thrákok, s mint amilyenek Zalmoxiszot lefestik; s hogy a különböző népek istenei nem egyformák, mindegyik az adott népre hasonlít.

APOTEÓZISA ÉS TRÓNFOSTÁSA

Sztrabón szerint az a barlang, vagy föld alatti üreg, ahová Zomolxisz elvonult, „Kógaionon” hegyen található: „Az a hegyet is szentnek tartották s így is hívták. A neve különben Kógaionon, ugyanaz, mint a mellette elfolyó folyóé.”³⁴ A hegység Thrákiában, a mai Erdély területén lehetett, és azonosítják az erdélyi Gogany hegygel: Kógaionon → Coegon → a mai Mika melletti Gogany vagy Gógány. Az azonosítás megállhatja a helyét, tehát valahol ott élhetett és hirdethette tudományát az államalapító Zalmoxisz, akit a thrákok szentnek tartottak, sőt istenként tiszteltek.

Erdélyben e hiedelmeknek egy része továbbra is élt. Erre utal Sztrabón alapján³⁵ Bonfini is: „azt mondják, hogy egy bizonyos géta nemzetiségű Zamolxis Pythagorasnál szolgált, és az isteni dolgok nem csekély tudományát tanulta el tőle; elzarándokolt az egyiptomiakhoz, egynéhány dolgot itt is hozzátett ismereteihez, és miután hazájába visszatért, övéi a legnagyobb tiszteletben részesítették, jószolt, magyarázta a csodajeleket és az álmokat, minek következtében a géták királya arra az elhatározásra jutott, hogy ezt a filozófust, az isteni akarat e kiváló magyarázóját társul veszi maga mellé az uralkodásban; először az isten bensőséges papjának tartották, aztán istennek, lehúzódott egy mások számára megközelíthetetlen föld alatti barlangba, senkivel sem állt szóba a királyon és a királyi minisztereken kívül, és itt az istenek módjára jóslatokat adott, számos parancsot hirdetett; fennmaradt aztán ez a szokás egészen Tiberius idejéig, mindig akadt valaki, a szent szertartásokban járatos személy, aki a király tanácsadója lett, és akit a géták istenként tiszteltek. Augustus császár idejében, aki Byrebista géta király ellen hadjáratot indított, e tisztségben Deceneus működött a szent hegyen, amelyet Cogeonusnak neveztek.”³⁶

Később a **thrák** Zalmoxiszot besorolták az ősi, pogány **magyar** istenek közé. Jeles, tizenkilencedik századi mitológiai kutatónk, Ipoly Arnold idézi Jornandestől: „a magyarok által tisztelt istenek között... találunk egy bizonyos Teutát, azután Diceneust, majd Cosmicust, és végül Zamolxist, akiket – mivel bölcs hírében állottak – törvényhozóknak tartottak, és akkori vélemény szerint mintegy az istenek közé emelve tisztelték őket.”³⁷ Ipoly Arnold a tekintélyes Jornandes-szel és más nagyságokkal szemben megjegyzi, hogy e hiedelem Jornandesnek „a gothokról e helyének hamis felfogású oktalan átírásán alapszik.”³⁸ Bizonyára igaza van. A hit ellenében azonban a „hamisság”, az „oktalanság” és a „tévedés” nem érv. A tévedőket nem zavartatják a tények.

A magyarságot ez a thrák vagy géta hagyomány, bár csak illuzórikusan, de összeköti a görögséggel.³⁹ A Zalmoxis-hatás máig fellelhető a magyarság tudatalattijában.⁴⁰

A VILÁGTOJÁS

A thrák orfikus mítoszban az ős-tojás **kettévágásával** jön létre az ég és a föld. Ez az eszme elterjedt volt a korabeli keleti világban. Ugyan a krónikák sem Abarisz sem, Zalmoxisz kozmogóniájáról, a világ teremtésére vonatkozó nézeteiről nem szólnak, feltesszük, ők sem hitték másképpen.

Erről regél a „**Kalevala**” is: egy kácsa hat arany és egy vas-tojást tojik, azokon kotlik, az egyik tojásból kél ki, teremtődik meg a világmindenség:

*Tört tojásnak alsó fele
Válk alsó földfenékké,
Tört tojásnak felső fele
A felettünk való éggé,
Sárgájának felső fele
Fényes nappá fenn az égen,
Fehérjének felső fele
A halovány holddá leszzen;
Tojáson mi tarka rész volt,
Égen csillag lesz belőle,
Tojáson mi feketés volt,
Lesz belőle ég felhője.⁴¹*

Ipoly Arnold megkérdezi: „*Most tekintsünk szét, mit birunk mi mindehhez hasonlót? az egész kevés ugyan, de nyomos, homályos, de kétségtelenül ide vezető nyom. Legnevezetesebb, s egyszersmind legsajátosabb mythosi képleteinknél, mint a **lidérc** és **táltosnál** értesülünk még azon, az első tekintetre annyira fonák és nevetségesnek látszó népies álhiedelemről, mely ezek eredetét bizonyos **tojásból** származtatja. Így tudják különféle közlése a lidércről bár csak egy, hogy **kakas tojásból** származik, de **embernek kell kitölteni**... A táltosról bár csak egy közlés tudja, de igen nevezetesen beszöve egy mondába, hogy **ötszögletű fekete tojásból** egy **paripa ugrik ki**, melynek három feje s öt lába van, és beszélni tud... Ha már lényegükben jó formán feledett, s csak a népies babona s álhiedelemben fentartott lappangó hagyományból egyedül ismert **lidérc** és **táltos** nevű mythosi lényeinkben, amolyan első rangú világalakító lényeket mint Brahma, Ormuzd, Ahriman st. nem vagyunk képesek felismerni... míg a háttérben mindezek megett nyilván egy **felsőbb**, ezek által jelentkező **isteni lény jelensége lappang**.*”⁴²

A tojás ugyan előfordul népies babonáinkban és szólásainkban, ami „*egyaránt megint a **teremtés** – creatio – vonja magára figyelmünket*”⁴³, de a világtojás feltörése, kettétörése és a világteremtés aktusa közötti kapcsolatnak a magyar mitológiában csak nyomai található.

BÁLVÁNYOSVÁR

A rés, a szakadék, a nyílás, űr, üresség, mélység, pusztaság – káosz. Belőle születik a világ. A rendet a világra a törvény hozza.⁴⁴ Az ősi tudás kapcsolatot épített ki a világteremtés és a jog között. A mitológia mellett a korai filozófia is ismerte ezt az egységet. Anaximandrosz hiteles töredékében írja: „*A létezők szükségképpen abban [az elemben] pusztulnak el, amelyből keletkeztek, mert számot adnak az idők során egymás ellen elkövetett jogtalanságaikról és megbűnhődnek értük*.”⁴⁵

A világteremtésnek, a világtojás feltörésének legismertebb maradványa jelenik meg abban a keleti eredetű jogi aktusban, az esküáldozatban, amelyben a szerződő felek az áldozat kettévágásával erősítik meg szövetségük megkötését és betartását.⁴⁶ Hérodotosz a „kettévágás” motívumát így írja le: az etióp király „*azt álmodta, hogy színe elé járult egy ember, és azt a tanácsot adta, hogy gyűjtse össze Egyiptomból az összes papot, és hasítsa félbe őket. A király úgy értelmezte ezt az álmot, hogy az istenek szentségtelen tettekre akarják rávenni, mert az égiek és az emberek bosszúját akarják a fejére zúditani*.”⁴⁷ Máshol: Xerxész „*megparancsolta az ilyen szolgálatra rendelt embereinek, hogy keressék meg Püthiosz legidősebb fiát, hasítsák ketté a testét, az egyik részt tegyék ki az út jobb oldalára, a másikat a balra, és köztük vonuljon el a hadsereg*”⁴⁸

Ezt az esküformát a görögök is ismerték.⁴⁹ Péleusz miután elfoglalta Iókoszt, szétvágatta a polisz királynőjének, Asztüdameiának testét, s közöttük vezette be seregét a városba. A boiótiai Khairóneia népe időnként egy kutya félbehasított teste között vonult el. A kutya Arész szent állata, sisakdísz (valamikor maga az isten). A kariai és spártai ifjak kölyökkutyát áldoztak neki.⁵⁰ A rítust „*részben tisztító, de részben közösségi esküáldozatnak kell tekintenünk, melynek során az istent – minden bizonnyal Arészt – felhívják arra, hogy a harci eskü megszegése esetén a bűnösöket az áldozati állathoz hasonló sorsban részesítse*.”⁵¹

A honfoglaló magyarok is kutyára esküdtek.⁵² Jókai Mór így írja le a „*nagy eskütételt*”, melyet a kun vezér a székelyek kívánságára négy garabonc által lefogott kutyára tett: „*megsuhintá a kardját a levegőben, s úgy csapott le a széttartott kutyára, hogy azt derékban kettészelte... 'Így legyen kettévágva mindenki, aki e szövetséget megszegné!' – szölt a vezér, kilépve a gödörből. – Akkor a garaboncok hirtelen megtölték a vermet szurokfenyő gallyakkal, s a kettévágott ebet máglyára vetve, meggyújtották azt alatta. – 'Így égjen porrá mindenki, aki e szövetséget megszegné, ahogy e kutya porrá fog égni!' – Ez volt az eskü végmondata*.”⁵³

Jókai szerint, s ebben bizonyára igaza van, a „*garaboncok*”, vagyis az ősi magyar pogány vallás jósai és sámánjai, táltosai⁵⁴ voltak vagy lehettek ennek az eskütételnek és rítusnak levezénylői és megszentelői, szakrális biztosítékai.⁵⁵

MAJDNEM MAGYAR SZENTEK

Nagy történelmi ugrásokkal kísértük végig azokat a nyomokat, azokat a felismeréseket és tévedéseket, amelyek a hellénektől hozzánk vezettek, amelyek Anonymuson és Bonfinin keresztül Jókai Mórig kísérték történelmi tudatunk fejlődését. A történelem alig-alig

követhető bűvópatakjának nyomait itt-ott fellelve jutottunk a régmúltba, Abariszhoz, Zamolxiszhoz és vissza a jelenbe, szerepükhöz a magyarság érzelmi és eszmei, szellemi történetében. Ha többnyire kimódoltak is a történelmi kapcsolatok, ha nem egyszer hagymázos eszmék támasztékául szolgálnak is, nem ők tehetnek róla. Részéivé váltak a magyar legendáriumnak.

Ha Ipoly Arnold munkásságának vaskos kötetére gondolunk, akkor úgy vélhetjük, hogy népünk hiedelem- és gondolatvilágában a magyar pogány mitológia maradványai gazdagon burjánoznak, ugyanakkor nagyon szegényesnek bizonyulnak: nincs eposzeink, nincs törzsi enciklopédiánk, nincs magyar „**Kalevala**”, mint a finneknek és nincs magyar „**Kalevipoeg**”, mint az észteknek.⁵⁶ Irigykedve olvashatjuk a finn Elias Lönnrot és az észt Friedrich Reinhold Kreutzwald által összegyűjtött és egybeszerkesztett ősi énekeket, nemzeti eposzokat. Hiányukban szegényebbek vagyunk náluk.⁵⁷

A Kárpát-medencében a hivatalos kereszténység a pogány tradíciót mint hiteltelent és mint nemtelent szisztematikusan üldözte, tűzzel-vassal kiégette a népi tudatból. Már a klerikus Anonymus is leértékelte, és tudatosan mellőzte „*A parasztok hamis meséit vagy a regösök csacsogó énekét*”,⁵⁸ amit sem Csokonai Vitéz Mihálytól „**Árpád vagy a magyarok megtelepedése**”, egy nagy magyar epopeiának kritikai rajzolata,⁵⁹ sem Vörösmarty Mihálytól a „**Zalán futása**”-nak veretes, klasszikus hexameterei, sem Arany Jánostól a „**Csaba-trilógia**” torzójának, s legszebb énekének, a „**Buda halála**”-nak rímes, magyaros tizenkettesei, fájó, de nem pótolhatnak.⁶⁰

Ezért válhattak Püthagorasz mitikus társai a szerény magyar mítoszvilág kétes és homályos szereplőivé. A történelmi mítoszpépítés, ha éltek, s ha nem, ezért szorított helyet számukra hiedelemvilágunkban.

JEGYZETEK

- Abaris nem tévesztendő össze Vergilius művének „Abaris” nevű vitézével (vö. Vergilius: Aeneis IX,344. In: Uő. Összes művei. Európa Könyvkiadó. 1984.)
- ² A Wikipédia „Abarisz” szócikkében hibásan ez áll: „*Először Órigenész tesz említést róla 'Sztrómata' című művében*”.
- ³ Hérodotosz: A görög-perzsa háború. IV, 36. Osiris Kiadó. 1998. (Továbbiakban: Hérod)
- ⁴ Vö, Chadwick: A lineáris B megfejtése. Gondolat Könyvkiadó. 1980. 173. old.
- ⁵ Hérod IV,13.
- ⁶ „**Szuda**” Abarisz szócikke: „*Ez utóbbiak földjüket az Óceán kiáradása folytán keletkező köd miatt hagyták el azért, mert griffek tömege tűnt fel. Az a hír jártá ugyanis, hogy ez mindaddig nem szűnik meg, míg csak fel nem falják az emberi nemet. Ezért hát e bajok következtében elűzve, a szomszédban lakókra törtek rá. Minthogy pedig a támadók erősebbek voltak, azok, akiket a támadás ért, más vidékre költöztek.*” (Moravcsik Gyula fordítása)
- ⁷ Vergilius: Georgica. III, 379-383. Európa Könyvkiadó. 3. kiad. 1984. A rózsafélék közé tartozó berkenye mustja nyugaton ismert, de az arab világban is kedvelt ital, kétséges, hogy a hüperboreusok frissítője.
- ⁸ Bonfini: A magyar történelem tizedei. I. 1,145. Balassi Kiadó. 1995.
- ⁹ Északi útján ismereteiket szerzett az aisztokról (észtekről?) és a phinaiakról (finnekről?)
- ¹⁰ Hérod IV,22.
- ¹¹ Hegyi Dolores: Jegyzetek. In: Hérodotosz: A görög-perzsa háború. 731. old.
- ¹² „*Az isszédok népnév Hérodotosznál isszédonok, a költő Alkmannál esszédonok alakban fordul elő, ami azt jelenti, hogy legalább két független forrásból vették a nevet. A név végső soron a Tobolba ömlő Iszety folyó, vagy másképpen az Iset folyó nevével azonosítható. A jenyiszjei osztyákok két nyelvjárásában (ket ill. kott) a folyó neve Is-set ill. Es-ses alakban van meg, a két görög nyelvi változat ezekkel azonosítható. Az isszédok tehát jenyiszjei osztyák nyelven beszélő nép voltak.*” (Wikipedia „**Ariszteasz**”). Tarim-medencei irániak is lehettek (vö. Vásáry István: a régi Belső-Azsia története. In: www.bkiado.hu)
- ¹³ Törekvés megfejtésükre: az andropophagoszokat az emberevő **mordvinokkal**, a melankhainoszokat fekete ruhájú **csereemiszekkel**, a kék szemű, vörös hajú budinoszokat a **vojjákokkal**, a thüszagétákat a „folyó”, „víz”, „áradás” szóból a **vogulokkal**, az isszedokokat az Iszety folyóról az **osztjákokkal**, az iükákat az „erős”, „hős”, „úr” szóból a **magyarokkal** azonosítják. (vö. Klima László: Finnugor történeti chrestomathia. I. Budapesti Finnugor Füzetek. 1999. In: Adobe Reader [finn-ugor.pdf]. 8-9. old.)
- ¹⁴ Győry Hedvig szerint „*egy későhelladikus III. csatabárd a magyar urnamezős kultúrával is kapcsolatot mutat*”. (Győry Hedvig: Jegyzetek. In: Hérodotosz: A görög-perzsa háború. Osiris Kiadó. 1998. 691. old.). Kőszegi Frigyes említi: „*Még a múlt században [a XIX. században – EKO] bukkant napvilágra a híres cőfalvi aranylelet, amelyben aranyból öntött balták és különböző arany ékszerek voltak. Az egyes darabok díszítőelemei világosan igazolják, hogy a középső bronzkor Kárpát-medencei fémművészete nem volt mentes a mükénéi műhelyek befolyásától. Ugyancsak a görögországi kapcsolatok nyomát jelzik az évszázadokkal később elrejtett angyalföldi aranylelet különböző tárgyai, mindenekelelt a sajátos technikával díszített edények.*” (Idézi Keszthelyi Katalin, Keszthelyi Tibor: Görög tájak, talányok. Kossuth Könyvkiadó 1980. 96. old.)
- ¹⁵ Strabón: Geographica. VII. 3,5. Gondolat Könyvkiadó. 1977. (Továbbiakban: Sztrabón)
- ¹⁶ Hérod IV,95.
- ¹⁷ Hérod IV,96.
- ¹⁸ Hérod IV,95.
- ¹⁹ Vö. Hérod IV,95
- ²⁰ Hérod IV,94.
- ²¹ Vö. Platón: Kharmidész. 156e.
- ²² Diogenész Laertiosz: A filozófiában jeleskedők élete és nézetei tíz könyvben. 2. köt. VIII,1. Jel Kiadó. 2007.
- ²³ „*A géták halálistenének Hérodotosznál is szereplő nevét, Zalmoxist már J. Grimm kapcsolatba hozta a thrák zalmos = medvebőr, takaró szóval és 'eltakart isten'-nek magyarázta.*” (Trencsényi-Waldapfel Imre: Martyr occultus. In: Uő. Vallástörténeti tanulmányok. Akadémia Kiadó. 2. kiad. 1960. 460. old.). Zalmoxisz, Zalmoxisz ↔ zemlja (земля) azonosítás valószínűtlen.
- ²⁴ Hérod IV,94.
- ²⁵ Bonfini: A magyar történelem tizedei. I. 2,70.
- ²⁶ Bonfini: A magyar történelem tizedei. I. 2,70.
- ²⁷ Minden bizonnyal Anaximandrosz thrákiai, közelebbről apollóniai kapcsolatai is jó ajánlólevélül szolgálhattak.
- ²⁸ Jogos Bachofen állítása, hogy a püthagoreusok „*megreformált orfikusok*”. (Bachofen: A sírszimbolika. In: Uő. A mítosz és az ősi társadalom. Gondolat Könyvkiadó. 1978. 37. old.)
- ²⁹ Kétséges, hogy a püthagoreizmus a prehellén afrikai, ázsiai műveltségben gyökerezik (vö. Bachofen: Az anyajog. In: Uő. A mítosz és az ősi társadalom. Gondolat Könyvkiadó. 1978. 115-116. old.)
- ³⁰ Kirk, Raven Schofield: A preszókratikus filozófusok. Atlantisz Kiadó. 2002. 338. old.
- ³¹ Érdekes, hogy Kirk, Raven és Schofield nem említik Ariszteasz, Abarisz és Epimenidész mellett a nem kevésbé „*homályos alakot*”, Zalmoxiszt (vö. Kirk, Raven Schofield: A preszókratikus filozófusok. 338. old.)
- ³² Hérod IV,94.
- ³³ Xenophanész B 16. (In: Görög gondolkodók. 1. köt. Thalészról Anaxagoraszig. Kossuth Könyvkiadó. 1992.)
- ³⁴ Sztrabón VII. 3,5.
- ³⁵ „*Hazatérése után nagy tiszteletben állt a vezérek és a nép előtt mint jelenségek jósolója, s végül arra is rávette a királyt, hogy az uralkodásban társul vegye maga mellé, mert képes az istenek akaratát kinyilatkoztatni. Először a náluk legnagyobb tiszteletben álló isten papjává lelt, később pedig őt magát is istennek nyilvánították; ekkor egy másik számára megközelíthetetlen barlangvidéket választva ki magának ott tartózkodott, s a királyt és szolgálait kivéve, külső*

emberekkel csak ritkán érintkezett. A király pedig támogatta őt, mert látta, hogy az emberek sokkal jobban hallgatnak reá, mint azelőtt, azon hiszében, hogy parancsait az isten tanácsai szerint adja. Ez a szokás megmaradt egészen mostanáig, minthogy mindig akadt olyan tulajdonságú ember, ki a király tanácsadójaként szerepelt, s akit a géták istennek neveztek... Mikor Byrebistas uralkodott a gétákon, aki ellen már az isteni Caesar készült hadjáratot indítani, Dekaineos még viselte ezt a tisztséget.” (Sztrabón VII. 3,5.)

³⁶ Bonfini: A magyar történelem tizedei. I. 1,134-139.

³⁷ Az idézet eddig Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. 21. oldalán közölt latin szöveg fordítása (Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. A hasonmás kiadás függelékei. Európa Könyvkiadó. 1987. 118. old.)

³⁸ Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. Európa Könyvkiadó. 1987. 21. old.

³⁹ A géták korán kapcsolatba kerültek a görögöséggel (vö. Erdély története. 1. köt. A kezdetektől 1606-ig. Akadémiai Kiadó. 3. kiad. 1988. 33. old.), „Erdély története” áttételesebb kapcsolatokat is említ (vö. i. m. 17; 25; 29-30. old.)

⁴⁰ Erre utal az 1741-1814 között élt Erdély-kutató, történész, földrajztudós, néprajzos, Benkő József is.

⁴¹ Kalevala. Európa könyvkiadó. 1962. 12. old.

⁴² Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. 313-314. old.

⁴³ Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. 317. old.

⁴⁴ A szétválás a szexualitással, a születéssel és az elválással, az elmúlással függ össze. Athéné születésekor Héphaisztosz **kettéhasította** Zeusz koponyáját; Aphrodité egy **szétnyíló** kagylóban jutott Ciprus partjaihoz. A filozófus véli: „a felmelegedett vizes földből halak vagy a halakhoz hasonló állatok keletkeztek. Ezekben fejlődtek ki az emberek, mégpedig úgy, hogy a magzatok felserdülésükig a belsejükben maradtak. Végül is ezek [az állatok] **széthasadtak**, s a világra jöttek a férfiak és a nők” (Anaximandrosz A 30). Platónnál az embereknek „teljes, gömbölyű alakja volt”. (Platón: A lakoma. 189e). Miután „az égbe próbálták fölmenni s ott rátámadni az istenekre”, Zeusz úgy határozott, „Kettévágom őket – mondta –, mindegyiket kétfelé.” (i. m. 190cd). „Miután pedig az egységes természet kettéhasadt, mind a két felet a másikhoz húzta a vágy.” (i. m. 191ab)

⁴⁵ Anaximandrosz B 1 In: Anaximandrosz. Töredékek. In: Görög gondolkodók. 1. köt. Thalészról Anaxagoraszig. Kossuth Könyvkiadó. 1992.

⁴⁶ A „kettévágás” jogi értelme ismert a „**Bibliá**”-ból is: „És amikor átmegey előtted az én dicsőségem, a kőszikla hasadékába álltalak téged, és kezemmel betakarlak téged míg átvonulok.” (2Móz 33,22). Máshol: „Es monda néki: En vagyok az Ur, ki téged kihoztalak Ur-Kaszdimból, hogy néked adjam e földet örökségedül. Es monda: Uram Isten, miről tudhatom meg, hogy öröklöm azt? Es felele néki: Hozz nekem egy három esztendő üszöt, egy három esztendő kecskét, és egy három esztendő kost, egy gerliczét és egy galambfiat. Elhozá azért mind ezeket, és kétfelé hasítá azokat, és mindeniknek fele részét a másik fele része átellenébe helyezteté; de a madarakat nem hasította vala kétfelé” (1Móz 15,7-10), folytatása: „Es mikor a nap lemené és setétség lón, imé egy füstölgő kemencze, és tüzes fáklya, mely általmegyen vala a húsdarabok között. E napom kötött az Ur szövetséget Abrámmal.” (1Móz 15,17). A teológus e helyhez a következő magyarázattal él: „A szövetségkötés régi szertartás. A kettévágott állatok között végimentek annak jeléül, hogy hűtlenség esetén olyan legyen a sorsuk, mint ezeké az állatoké. Itt csak Isten jelképe, a justoszlop halad végig az állatok között. Az Isten egyoldalúan elkötelezi magát, hogy az ígéretet teljesíti.” (Jegyzetek a „Teremtés könyvé”-hez 15,9-21. In: Jegyzetek a katolikus Bibliához). A kettévágás a szerződés megpecsételése. „Es felindítá őt az Urnak lelke, és úgy kettészakasztá azt, mint a hogyan kettészakasztatik a gödöly”. (Bir 14,6). Egybűt: „Es odaadom a férfiakat, akik megszegték az én szövetségemet, a kik nem teljesítették a szövetség pontjait, a melyet előttem kötöttek vala tulokkal, a melyet ketté vágának és átmenének annak részei között. Júdanak fejedelmeit és Jeruzsálem fejedelmeit, az udvari szolgálát és a papokat, és a földnek minden népét, a kik átmentek a tulok részei között”. (Jer 34,18-19)

⁴⁷ Hérod II,139.

⁴⁸ Hérod VII,39.

⁴⁹ Vö. Kertész István: Héraklész unokái. A lovas makedónok története Nagy Sándor haláláig. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. 2002. 48-49. old.

⁵⁰ Vö. Kertész István: Héraklész unokái. 48-49. old.

⁵¹ Kertész István: Héraklész unokái. 49. old.

⁵² Vö. Györffy György: Honfoglalás a Kárpát-medencében. A magyarok elődei. III. In: História. 2001. 3. sz. 10. old.

⁵³ Jókai Mór: Bálványosvár. In: Uő. Gyűjteményes díszkiadás. 2. köt. Unikornis. 1992. 21. old.

⁵⁴ Az értelmező szótár a garabonc alakot nem ismeri, de a garabonciás, a garaboncás és a garaboncia alakot igen: „**I. mn I. Nepr:** ~ **diák:** a babona szerint vihar támasztására képes, ördögös vándor. **2. túj.** Házsártos, kötekedő. **II. fn Népr** Garabonciás diák. [? ← garaboncia 'ördögösség, búbájosság' ” (Magyar értelmező kéziszótár. Akadémia Kiadó. é. n.). Az „**Akadémiai kislexikon**” címszava: „**GARABONCIÁS** <gör> a m. népi hitvilág természetfeletti erejű személyeinek egyike. A hozzá fűződő hiedelmekör legfontosabb motívumai: foggal születik, vándorlása közben a házagnál tejet kér, ha nem kap, segítői (sárkánykigyó, bűvös könyv) közreműködésével vihart kavart. Alakjában a germán vihardémon, a középkori vándordiák és a m. táltoshit elmei keverednek.” (Akadémiai kislexikon. 1. köt. A-K. Akadémiai Kiadó. 1989.)

⁵⁵ Ipoly Arnold házi szellemekként is jellemzi őket (vö. Ipoly Arnold: Magyar Mythologia. 112. old.), s lehetne tartja, hogy pogány vallásunk **garabonc** szellem papjai, azaz sámánjai lehettek, vagy maguk a sámánok (vö. i. m. 454-465. old.)

⁵⁶ Ezeket összegzi Domokos Péter „**A Kalevala nálunk és nyelvrokonainknál**” c. tanulmányában (Kortárs. 1999. 102. sz.). A mordvin népi eposz, a „**Szizjazar**” újkori mordvin hősökről szól (vö. Domokos Péter: A harmadik finnugor eposz. In: Szizjazar morvin eposz. Népköltészeti hagyományok alapján összeállította Vaszilij K. Radajev. Európa Könyvkiadó. 1984.)

⁵⁷ Talán, mert „amely népnek nem volt, nincsen gazdag népköltészete: nem lesz önálló nemzeti költészete, hanem mások hulladékain fog élni, mint Róma Hellászén: Virgilje lehet legföllebb, de Homérja soha.” (Arany János: Pákh Albertnak. 1853. II. 6. In: Uő. Leveleskönyve. Gondolat Kiadó. 1982. 180. old.)

⁵⁸ Vö. Anonymus: Gesta Hungarorum I.

⁵⁹ Vö. Csokonai Vitéz Mihály: Árpád vagy a magyarok megtelepedése. In: Uő. Munkái. 1. köt. Versek. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1987. 284-287. old.

⁶⁰ Arany konklúziója: „beláttam, hogy korunkban, még nálunk is, az eposz nagyon mondvá csinált virág: a költőnek magát is, publikumát is vagy hat századdal hátra kéne vinnie, ha csak hexameterben, flosculusokat nem akar

pattogatni: s az nem oly könnyű dolog. Hol az anyag? A gazdag mondakör? A mithologia? Csináljunk! Köszönöm szépen. Ezt csinálni nem lehet, ez csinálódik.” (Arany János: Gyulai Pálnak. 1854. I. 21. In: Uő. Leveleskönyve. Gondolat Kiadó. 1982. 221. old.)